

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Tage Christiansen

HØJBY KIRKE

Indhold

Kirkebygningen	4
Det skrånende gulv	6
Altertavlen	8
Prædikestolen	10
Andet inventar	12
Stolestaderne	14
Kalkmalerierne	16
Altersølvet	25
En forsvunden indskrift	26
Kirkens klokker	26
Et romansk kalkmaleri	27
Gravsten	28
Dobbeltmordet i kirken	29
Det afdækkede kirkegulv	32
Præstetavlen	34

UDGIVET AF
HØJBY MENIGHEDSRÅD
1973

FARVEFOTOS
ERIK MIKKELSEN, LUMSÅS

HØJBY KIRKE

Højby kirke er en af Sjællands ældste og stateligste kampestenskirker fra Valdemarstidens kirkebyggeri – og samtidig en af de smukkeste og mest interessante. Den er bygget i de første årtier af 1100-tallet. Man kendte endnu ikke teglsten, og i kirkegulvet er fundet mønter bl. a. fra omkring 1150.

Forud har der vel på den høje bakke mellem landsbyens huse og den i nyere tid tørlagte Højby Sø umiddelbart nord for byen stået en trækirke. Fra denne kirke stammer da tre træstaver over den nuværende indgangsdør – den ene ses tydeligt inde fra kirken – og to lidt mindre staver over Sakristi-døren. Under koret er fundet en øst-vendt, altså en kristen begravelse fra før den nuværende kirke blev bygget.

Øvrigt har fund under kirkens fundamenter vist bebyggelse på stedet allerede i oldtiden.

Højby, der efter sit gamle navn betyder byen ved højene, var i middelalderen en forholdsvis stor og betydende by, ældre og større end den nærliggende købstad Nykøbing. Den var et lille fiskerleje dengang Højby kirke byggedes. Når Højby kirke blev så stort anlagt, står det sikkert i forbindelse med, at Odsherred i middelalderen nærmest måtte betragtes som en ø, idet der kun var forbindelse til lands med det øvrige Sjælland over en smal tange ved Dragsholm syd for Vejrhøj. Man var henvist til trafik ad søvejene. Og den meget anselige Højby sø stod ved et sejlbart vandløb i forbindelse med Kattegat. Ved en nylig foretagen kirkegårdsudvidelse stødte man ved den tidligere søbred på kampestensfundamenter, som utvivlsomt har hørt til et havneanlæg. Og det må have været for hele det nordlige Odsherred.

Kirkebygningen

Højby kirkes ældste murværk – i koret og skibet – er af kampesten hentet fra markerne, kun lidt tilhugget, sådan som det var skik på Sjælland. Stenene blev fæstnet med en mørtel, som har været betydeligt stærkere end fagmænd i dag fremstiller den. Byggestilen var den romanske med smalle, rundbuede og højtsiddende vinduer, oprindelig 6 i skibet og 3 i koret. Omridsene af flere af dem kan endnu ses – ligesom man på nordmuren kan se de karmsten af jernal, der kannede den romanske bue om den senere tilmurede norddør, kvindernes indgang.

Kort efter 1400 opførtes af teglsten, munkesten, det kraftige vesttårn med gotikens kamtakkede gavle og de såkaldte blændinger, felter i muren, der træder en halv stens tykkelse tilbage og derved giver muren en frise med spil af lys og skygge. I det stjernehvælvede tårnrum er dør til en smal vindeltrappe, som fører til tårnets øvre stokværk, beregnet til i urolige tider at være et tilflugtssted. Trappen er inde i de tykke mure. Omkring 1500 opførtes, ligeledes i munkesten, våbenhus i syd og i nord sakristi og sideskib.

Trods ændringerne i tidens løb til det gotiske præg, som er over de fleste gamle kirkebygninger – skønt kun 127 af 1770 middelalderkirker fra først af blev opført som gotiske – udgør kirkebygningen en smuk, harmonisk helhed.

Indvendigt har Højby kirke en egen højtid og skønhed over det store kirkerum med dets rige udsmykninger. På de gotiske hvælvinger, som i 1300-tallet afløste det oprindelige bjælkeloft, ser man nogle af landets prægtigste kalkmalerier.

Det skrånende gulv

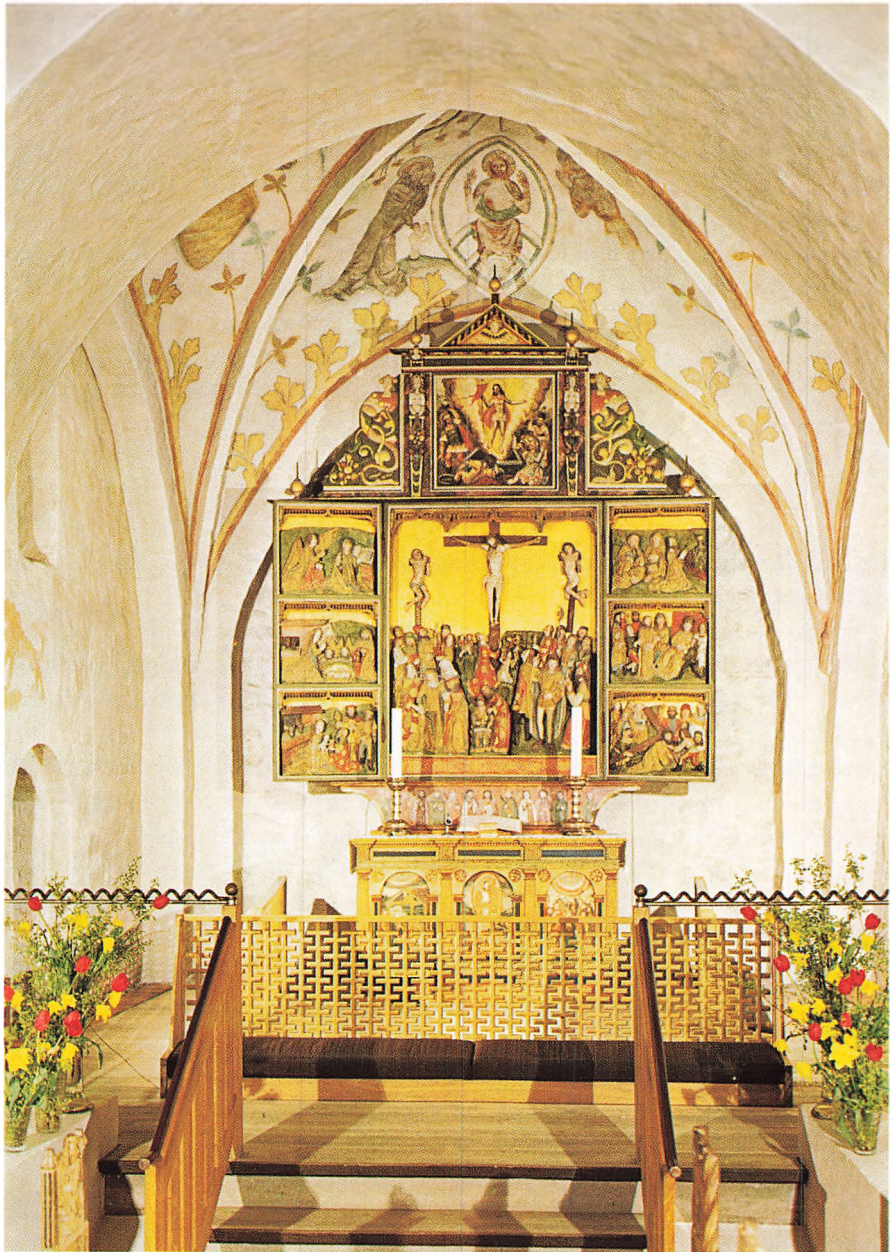
Kirkens bygningshistorie er uden sidestykke. Det afsløredes sammen med værdifulde kirkehistoriske oplysninger ved en gennemgribende restaurering og gulvundersøgelse i årene 1961–64.

At kirken har været bygget som herremandskirke fremgik af en kampestenmur langs skibets vestende og en vestdør. Hvor højt opmuret den til herremandsfamilien reserverede plads her har været, fremgik ikke af fundamenterne, men der kan have været et pulpitur som f. eks. i Tveje Merløse og Fjenneslev.

Kirken blev bygget på en mod vest skrånende bakketop. Man lod gulvet følge terrænet, og derved fik kirkegulvet en sådan stigning mod øst, at man ikke noget andet sted har set noget tilsvarende. Op gennem kirken var stigningen $\frac{1}{2}$ meter, og alterbordet blev bygget på en gulvflade 1,75 m højere end gulvet i skibets vestende. Hele gulvet var belagt med kalkmørtel.

Selv om denne stigning i kirkens gulv op mod alteret må have været af monumental virkning, har man dog i 1200-tallet ønsket en udjævning. Man har foretaget en sådan opretning ved at fylde sand og grus på, indtil skibets gulv blev vandret og derover lagt nyt gulv af klinker.

Denne tildækning og dermed bevaring af det oprindelige gulv har været af uvurderlig værdi. Udgravning i forbindelse med restaureringen gav enestående resultater. Under det ret høje fyld i den vestlige del af kirken stod fuldstændig intakt de oprindelige murede vægbænke fra længe før kirken fik stolestader. Hvordan disse bænke har været brugt, vides ikke, f. eks. om de har været forbeholdt

ældre og svagelige. Men tydeligt slid i kalkmørtelen, som de var dækket med, viste, at de har været brugt meget. Der kunne spores bænke langs alle vægge, men kun de nederste var fuldt bevarede.

Det mest interessante og kirkehistorisk mest betydningsfulde var dog, at Nationalmuseet i skibets midterakse, under gjordbuen mellem vestligste og midterste hvælving, udfor den nuværende stolegavl med nummeret 13, afdækkede fundamenterne til døbefonten på dens oprindelige plads, da kirken blev bygget. Teorien om døbefonten nær indgangen blev for så vidt bekræftet som den kun stod få skridt fra en linie mellem syddør og norddør – men midt i kirken. Denne placering var konstateret i et par andre nordiske kirker. Her stod fundamentet skærmet af fyldlaget, et to trin højt podie, fornedet 180 cm i diameter. Døbefonten har været eneste inventar i skibet. Dåben foregik således midt i menigheden og synligt for alle.

Altertavlen

Det romanske blok-alterbord, så gammelt som kirken, er bygget op af kvadre af frådsten og myremalm, også kaldet jernal.

Fundamenter til sidealtre er fundet på begge sider af korbuen.

I tårnrummet er desuden fundet fundamenter af et vestalter, som har stået mod tårnets vestmur. Det har været opbygget af karmsten fra vestdøren mellem skib og tårn.

Altertavlen er en meget anselig middelalderlig fløjaltertavle i sengotisk stil. Et topstykke med opstandelsesbillede er fra renæssancetiden. På topstykkets bagside findes årstallet 1630. Altertavlen har 63 figurer, men det vides ikke, hvem billedskæreren har været. Navnlig er det centrale billede, korsfæstelsen, figurrigt og kunstnerisk værdifuldt både i de stærkt fremtrædende relieffer og den farve- og guldbelægning, som ved restaureringen er rensset for al senere bemaling. Alterskabet og dets fløje viser først Bebudelsen, derefter det nyfødte Jesusbarn under et halvtæg med kvæg. Lovsyngende engle holder klædet, hvorpå barnet ligger, mens Maria og Josef knæler, den sidste med en lygte. Derunder ses de tre konger tilbede barnet. Den ældste af dem overrækker knælende et skrin, den næste en gave, der minder om et gotisk monstransskrin, bagest står den yngste af kongerne, klædt efter tidens mode, da billedskæreren levede, med spidse støvler, stramme hoser, kort jakke med lange ærmer og et bælte, der dekorativt fremhæver tøjets folder.

På den anden fløj skildres den knælende Jesus i Getsemane Have med sovende apostle omkring sig. En kalk står på et klippestykke. Derunder ses Jesus hos Pila-

tus, der vasker sine hænder i et fad, som hans tjener rækker frem. Korsgangen i nederste felt viser Jesus segne under korset, Simon af Kyrene, som træder til for at hjælpe, bøddelknægte, som slår Jesus, og Veronika med aftryk af Jesu ansigt på svededugen. Endvidere ses Maria støttet af Johannes.

Personerne på altertavlen er malet med lys hudfarve med rødt på læber og kinder, gult og gulbrunt hår og skæg, og dragterne er i skønne blå, røde og grønne farver og med poleret guld.

På altertavlens predella er malet Kristus mellem de tolv apostle, hver med sit symbol.

På det træpanel, der på tre sider omgiver alterbordet, ses på forsiden tre malerier: Jesu fødsel, Opstandelsen og Helligåndens udgydelse. På den søndre side er rester af to figurer, den ene evangelisten Matthæus.

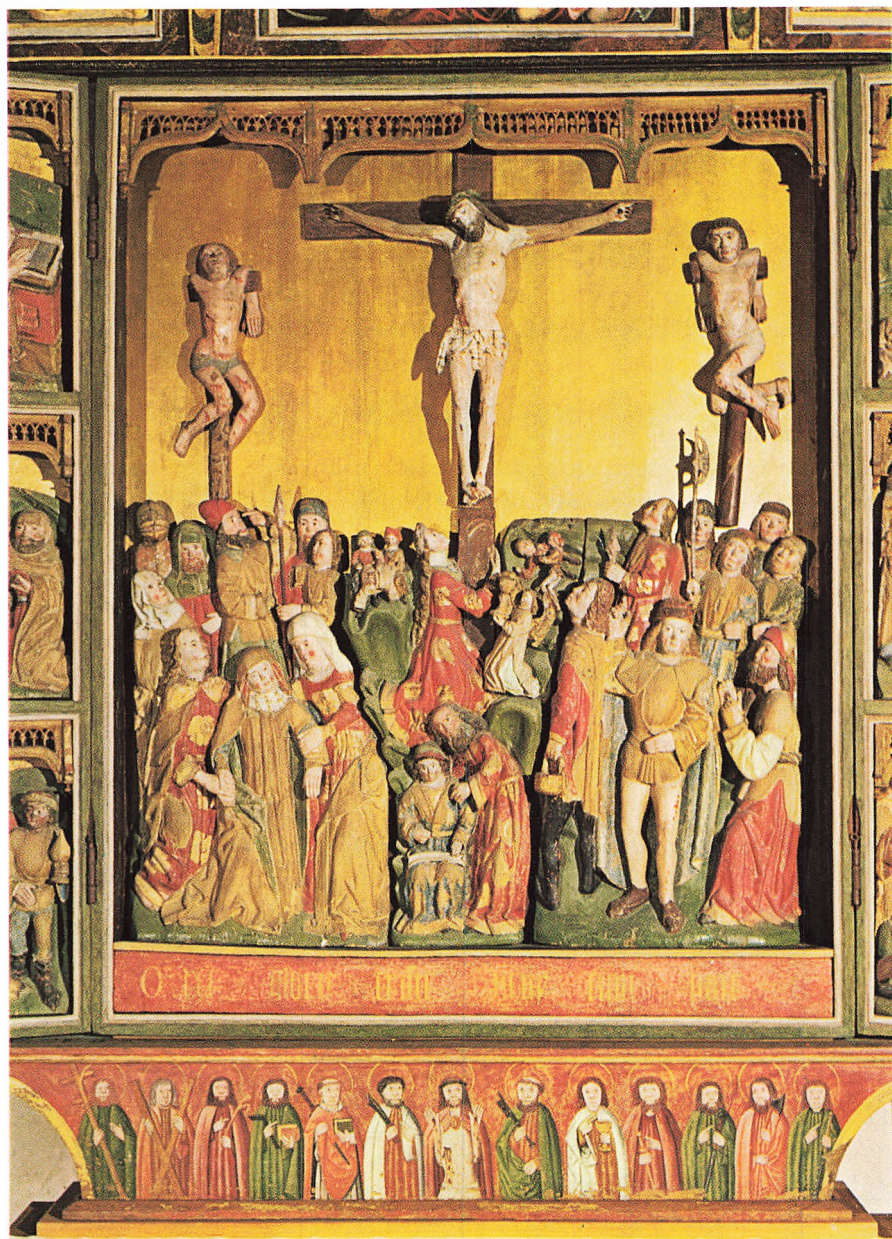
Et fodstykke til altertavlen, en ekstra predella, blev indføjet 1572, men er efter restaureringen anbragt i sakristiet. Man ser bomærker for præsten, Mag. Lauris Tunesen, og for kirkeværgerne S. Laurisen og L. Nielsen.

Prædikestolen

Prædikestol og lydhimmel er fremragende træskærerkunst, og her kender man mesteren. Det er billedskæreren *Lorentz Jørgensen*, der fra sit værksted i Holbæk forsynede en lang række sjællandske kirker med altertavler og prædikestole, deriblandt den berømte altertavle i Helsingør domkirke, Sct. Olai. Hans prædikestol i Højby er fra 1656. Lensmanden på Dragsholm, Christopher Urne, havde bragt Lorentz Jørgensen til egnen, og på prædikestolen ser man hans og hans hustru, Sophia Lindenows navne.

En ca. hundrede år ældre prædikestol, måske den første efter reformationen, har været anbragt ved skibets øverste vindue, men blev derefter som brofag føjet til den nye prædikestol, der flyttedes ned til næste vindue, fordi kirken havde fået sideskib. Brofaget har haft 6 billeder. Man ser Kristus og de fire evangelister. Peder Palladius, der var biskop i Roskilde, var den første sognepræst i Højby efter reformationen, men havde en kapellan på stedet. Han har dog utvivlsomt prædikeret i Højby kirke. Man har da også nøje fulgt hans forskrift for de lutherske prædikestole: „Oven over alle andre stole, Guds ord til hæder og ære, op til et vindue, sognepræsten til gode om vinteren og besynderligt, når hans øjne de falme og dummes“.

Lorentz Jørgensen var en fremragende kunstner både i sin teknik og sin kompositionsevne. På prædikestolens frise forneden er malet ordene: OVES-MEÆ-

VOCEM-MEAM-AUDIUNT, på dansk: Mine får hører min røst. En anden indskrift siger: EVANGELIUM EST POTENTIA DEI AD SALU-TEM OMNI CREDENTI. Det betyder: Evangeliet er en Guds kraft til frelse for enhver, der tror.

Billederne i de udskårne felter viser bibelske kompositioner ud fra den i ortodoksiens tidsalder almindelige sammenholden af det gamle og det nye testamente. I det første felt – med indskriften DESTITUTIO, „fornedrelse“, ses syndefaldet med Adam og Eva og slangen. Derefter følger „genoprettelsen“, RESTITUTIO, af det, der blev slået i stykker mellem Gud og mennesket: Korsfæstelsen og fra 4. mosebog den kobberslange, Moses lod ophænge i ørkenen for at de, der var bidt af giftslanger, kunne frelses ved at se på kobberslangen.

VERBUM, „ordet“, skildres gennem manna og vagtler, som ifl. 2. mosebog sendtes fra himlen til Guds folk i ørkenen. Aron og Moses står i forgrunden. Parallellen fra Ny Testamente er ordet gennem nadveren, „Jeg er livets brød“.

BAPTISMUS, dåben, er indskriften til Jesu dåb, CONSUMATIO, „fuldendelsen“, symboliseres ved billedet af Kristus på dommens dag.

Lydhimlen er et særlig fint kunstværk, der skildrer ordene fra Johs. Åbenbaring, kap. 1, 12–16: „I sin højre hånd havde han syv stjerner og af hans mund udgik et tveægget sværd“.

Døbefonten, der med sin udhugne dekoration, en rebsnoning, er den samme som oprindelig har stået på det monumentale fundament midt i skibet, har i tidens løb været anbragt forskellige steder i kirken, men har nu igen fået sin plads centralt i skibet overfor prædikestolen, foran sideskibet. Her var før aflukkede bænkerum til et par herregårde i sognet. Nu er døbefonten omgivet af bænke til dåbsfølget, og bag den er anbragt et par store syvarmede malmstager, som i 1924 var en gave fra sognet i anledning af provst N. P. Christiansens 25 års præstegerning i Højby. Dåbsfadet, der blev indført, da man holdt op med at dyppe hele barnet i døbefonten, er meget gammelt. Det har indskriften: „Gifvit af H. Bertil Eschildsen til Højby Kircke Anno 1621“.

Andet inventar

På skibets nordvæg hænger et smukt og velbevaret sengotisk krucifiks. Det har nok oprindelig haft sin plads foran korbuen. På korstræet mangler øverste og nederste endestykke med evangelistsymboler.

En interessant gammel præste- og degnestol er bevaret og nyrestaureret og anbragt foran stolestaderne ved trappen til prædikestolen. Den er fra 1589. „Mester

Laurids Tuesen“ står udskåret i træet sammen med årstallet. Han var den anden i rækken af præster efter reformationen. Nu er stolen igen i brug som degnestol.

To malede epitafier hænger i kirken. Det ældste, i tårnrummet, fra 1628, er et portræt af præsten *Eske Bertelsen*. Han bærer over sin præstedragt en sort kalot og holder i venstre hånd en bog. En indskrift på latin fortæller: „I året 1628 opsatte sønnen dette sande billede af R: D Eske Bertelsen, der fordum i en 30 års tid var en meget trofast præst ved denne kirke, til varigt evig minde om sin veltjente, salige fader, der døde år 1619 i december i en alder af 59 år“.

Det andet epitafium, i sideskibet, er over præsten *Hans Nyegaard*. Med forgyldt skriveskrift står på sort baggrund: „Til Æreminde for Hr. Hans Nyegaard, Anno 1682 den 24-de Jun: føed i Ribe, 1711 ordineret til Assistent Præst i daværende Pestes Tid 1) ved Vor Frue Kirke i Kiøbh. 2) ved St. Olai i Helsingør, Anno 1712 Sogne Præst for Cregome og Vinderød i Strøe Herred, 1724 Sogne Præst for Høybye i Odds Herred, 1729 Provst ibid., 1748 den 11. februar død“.

Kirkens orgel er fra begyndelsen af dette århundrede, men ventes i 1974 afløst af et større, bygget af orgelbygger Poul Gerhardt Andersen. Kirkeskibet er en model af et fuldskib fra ca. 1870.

Stolestaderne

Den ældste træskærerkunst i Højby kirke finder man i stolestaderne. De er fra 1555. Årstallet ses på tredieøverste stolegavl i sydsiden. Ingen anden dansk kirke har en sådan samling stolegavle, 41 ialt, fra den tid – og med så rig en udsmykning.

Da prædikenen efter reformationen kom til at spille en væsentlig rolle i gudstjenesten, indførtes stolestader, der måske nok først blot sikrede sogneboerne faste pladser i kirken, men efterhånden kom der bænke. Gamle lensregnskaber viser, at der ikke så sjældent noteredes bøder for slagsmål om pladserne.

I mange generationer var stolegavlene blevet overmalet med det ene farvelag efter det andet, reparerede med søm og med erstatningstømmer i fyrretræ, hvor det gamle egetræ trængte til fornyelse.

Alle stolegavlene står nu rensede for spor af ældre reparationer og med kun resterne af den oprindelige bemaling på egetræet. De har alle udskårne, gennembrudte topstykker med meget fin og plastisk fremtrædende reliefkunst. Fælles for udsmykningen i sydsiden er snoede spir og billedfelter med lige afslutning foroven. I nordsiden er spirene lige, og det udskårne motiv har foroven trebuet afslutning. Men ikke to af stolegavlene er ens. Øverst i kirken ses stolegavle med

adelsløgterne Hardenbergs, Rosenkrantzes og Rosensparres våbner. En gavl bærer navnet Eric Skawe, en anden har indskriften Mikkel Degen. Ellers er motiverne varieret med forbløffende fantasi: vaser og krukker, frugter, akantusblade, søjler, grene, fugle, løver, medaljonhoveder og geometriske figurer. Stilmæssigt viser disse billedskærerarbejder en ejendommelig blanding af gotiske bladornamenter og renæssancens spir og medaljoner.

Selve stolerækkerne er fornyede og har fået rygpaneler i grå farve. I det lille mellemrum mellem kirkemur og bæk ligger småsten fra stranden.

Kalkmalerierne

De kalkmalerier, der i skønne farver smykker Højby kirkes hvælvinger, er blandt landets bedste fra den senere middelalder. De blev afdækket i 1901 og er siden nænsomt restaurerede. Ved kirkens sidste restaurering blev billederne rensed og hvælvingerne hvidtet i en matgullig tone. Det viste sig efter restaureringen af inventar og hvælvinger, at det gamle sammenspil af kirkens farver stod overordentlig fint afstemt.

Forud for hvælvingernes billedrigdom fra de sidste årtier i 1300-tallet, kulminationstiden for den gotiske malerkunst i vore kirker, har der været kalkmalerier allerede fra den romanske tid. På skibets nordvæg nærmest koret afdækkedes en frise omtrent en meter høj. Man så den korsfæstede omgivet af Maria og Johannes og mod dem kom vestfra fem mandsskikkelser i lange klæder og bærende processionskors og skrifter. Man skimtede flere figurer, måske har alle apostle været der. Over den korsfæstede sås rester af en engel og en due, under frisen var dekorationer med den ægyptiske lotusblomst. Midt i frisen var et indivielsekors. Billedet blev overkalket, hvad man næppe havde gjort i dag.

På korets nordvæg findes nogle interessante billeder, og to af dem har man på dramatisk måde fået forklaring på ved udgravning i kirkens gulv.

Det ældste billede, som delvis er overmalet, lader sig ikke tyde. Det skal blot nævnes, at Christian V's hofpoet Ahasverus Bartholin, søn af Højby-præsten Eske Bertelsen, død ca. 1680, til Peder Syv skal have oplyst, at et billede i kirken viste bønfoldelse af paven om ophævelse af den bandlysning, der havde ramt kirken efter et dobbeltmord.

Et billede af et kuld løveunger illustrerer legenden om løven, der på 3. dag opvækker sine dødfødte unger ved en brølen – således som Kristus blev vakt til live ved faderens røst efter tre dage i graven.

At det endvidere var adelsslægten Finkenovs våben, man så på korvæggen, vidste man. Men hvem var den fornemme gejstlige på knæ?

Ved Nationalmuseets arkæologiske undersøgelse af korets gulv fandtes i en af senere begravelser stærkt forstyrret grav nogle tilsyneladende uanselige stumper tøj, nogle sammenkrøllede og ødelagte blystykker og et par dage senere en knogle og dertil fastgjort endnu lidt tøj.

Det viste sig, at blystykkerne lod sig samle til en alterkalk med tilhørende disk. En kalk af bly måtte være en „gravkalk“, et privilegeret gravudstyr for højere gejstlige. Sådanne „gravkalke“ er uhyre sjældne. Med denne er kun fundet 8 i hele landet.

Tøjstumperne viste sig at være fra kostbart guld- og silkeindvirket tøj.

En kalk af typen som den fundne kom i brug i Danmark efter 1350. Maleriet på korvæggen netop ud for graven er af sagkyndige dateret til århundredets sidste årtier. I 1382 blev Niels Jacobsen Finkenov Norges ærkebiskop. Så var mosaikken samlet. Foran en tidligere malet og uidentificeret helgenskikkelse knæler ærkebiskoppen under sit slægtsvåben. Om han som kannik i Roskilde og jordbesidder på denne egn har gjort sig særlig fortjent ved udsmykningen af kirken inden sin død 1386 vides ikke. Men som ærkebiskop i Norge – hvad han blev ved dronning Margrethes hjælp og meget imod nordmændenes ønsker – betegnes han i en norsk kirkehistorie som „en uværdig Prælat“, uden, som en islandsk kirkehistorie beretter, „at have udført noget som helst i sit embede“. Efter få år rejste han hjem, medbringende flere kostbarheder fra embedet. Det findes dog bekræftet, at de blev leveret tilbage.

Det er imidlertid hvælvingernes kalkmalerier, som med deres fornemme kunst og deres ynde og skønhed har gjort Højby kirke berømt. Det er ikke ved emnevalg, men ved billedernes linieføring og farver og omgivende dekorationer, de adskiller sig fra de fleste andre kirkers kalkmalerier. Der er detaljer, som er af særlig interesse, og der er billeder af ærkeenglen Mikael, som ubetinget regnes for de skønneste billeder, der er skabt i dansk kirkekunst.

Hovedbilledet er som altid at finde over korets østhvælv, så det har kunnet ses af den knælende menighed nede i kirken. Det er dommedagsbilledet. Kristus troner på regnbuen i al sin herlighed som verdensdommeren med Maria ved sin højre og Johannes ved sin venstre side. Her løfter han hænderne og viser de blødende sår, mens Maria og Johannes knæler i forbøn for menneskeheden. Billedet er ikke lykkedes for den ukendte, anonyme kunstner. Det var en bunden opgave, som han ikke magtede. Helt anderledes prægtige og levende fortællende er de andre billeder i kirken.

I 1972 føjedes hertil – som gave fra en sommerhusejer i sognet – en vinkande i sterling sølv med forgyldt låg og en vin-ske også i sterling sølv med forgyldt laf. Begge dele tegnet af sølvsmed Eigil Jensen og udført af kgl. hofjuveler A. Michelsens Sølvsmiede.

En forsvunden indskrift

Udover alt det meget, der i Højby kirke er bevaret fra skiftende tider i de langt over 800 år, den har stået på dette sted, har der på skibets nordvæg stået en *indskrift*, som indtil orglet skulle bygges, stod som et sjældent forekommende minde om den katolske tid. Den var da så medtaget, at den ikke lod sig tyde. Den var i gotiske store bogstaver, de såkaldte majuskler, og ovenover stod LOCUS CALAUR, hovedpandestedet, altså Golgatha.

Det kan have været en „korsvej“-indskrift, hvor man ved bøn opnåede aflad. Den katolske kirke kender fra gammel tid 14 „korsvej-stationer“ fra Jesu lidelsesvandring. Man kunne ved at følge skibets langvægge gå fra den ene korsvejstation til den anden. Under almindelige forhold var der 14 stationer, markeret ved trækors. Den tolvte station var døden på korset, Locus calaur.

Kirkens klokker

Sagn og overtro har i rigt mål været knyttet til *kirketårnet*. Den snævre *vindeltrappe* giver straks en egen stemning, et pust af middelalder; ovenfor den passerer man det vældige urværk i en kasse stor som en stue, og ad trætrapper og mellem tunge bjælkeværker når man op til klokkerne, hvor man i ældre tid mente, at alle mulige overnaturlige væsener færdedes.

Indenfor de fire glamhuller hænger kirkens tre klokker.

Den ældste er fra 1518. Den er støbt af den sidste katolske klokkestøber her i landet, *Johannes Fastenowe*. Det er den største af dem. Den har en latinsk indskrift, som oplyser, at den er skænket af tre mænd i sognet, Jens Lauritsen i Ellinge, Laurids Jensen i Nygård og Per Degn i Højby, året 1513. Endvidere læser man denne hilsen til kirkens skytshelgeninde, jomfru Maria: „*Hil dig, fromme jomfru, du som overstråler morgenrøden, hil dig, Marie med dit barn, bed bestandig for os.*“

Om denne klokke fortælles følgende: Det havde en vinter været så streng kulde, at der var is alle vegne og både bonden og hans kvæg sultede. I Kattegat lå der is fra Nyrupbugten

Det i 1901 afdækkede, men igen overkalkede romanske kalkmaleri på skibets nordvæg. →

og helt ud til Hesselø. Laurids Jensen kørte da på slæde over isen til Hesselø for at se, om der ikke kunne være noget brugeligt kreaturfoder derovre, som ikke var hentet om sommeren. Om han fik noget, ved man ikke, men da han kørte hjem, kom der en storm og brød isen bag ham. Han lod studene løbe så stærkt de kunne, og han bad til Gud om redning. Han lovede, at hvis han kom hjem, skulle han give stude og slæde til kirken. Da isen blev ved at bryde bag ham, lovede han også at give en æske med sølvpenge, om han kom hjem. Han nåede ind til land, takkede Gud og gav, hvad han havde lovet. Hans søn og Per Degn gav også noget, og derved fik kirken den prægtige kirkeklokke.

Den mellemste af kirkeklokkerne er fra 1603 og er støbt på foranledning af lensmanden på Dragsholm, historieskriveren *Arild Huitfeldt*. Den bærer hans våbenskjold og følgende indskrift:

„Denne Klocke lodt erlig och wellbyrdig Mand Arild Huitfeldt til Odersberg Danmarks Rigens Kanzzeller och Høffvitzmand paa Drazholm støbe til Hibi Kierke paa Kierkens bekostning.

Borckhardtus Gellegieter. Fecit 1603.“

Navnet på klokkestøbereren var altså Borckardtus.

Arild Huitfeldt sørgede som lensmand på Dragsholm for at flere kirker, der i Christian IV's tid havde måttet aflevere klokke til kanonstøberierne, bl. a. Egebjerg og Gislinge, fik nye klokker, og i Højby havde han en særlig grund til gavmildhed, da præsten Eske Bertelsen var hans gode ven. Det fremgår af tilegnelsen i en bog, som Huitfeldt sendte Højby-præsten: *„Denne Bog haffuer Jeg Arrilld Huitfeldt foræhred min gode Wen, Her Eske Bertthelsen til Høye Kirke Sielle-sørger – –.“*

Det fortælles, at svenskerne under hærgen i Danmark satte en blynagle i denne klokke for at blive fri for at høre den helt over til Sverige.

Kirkens tredie og mindste kirkeklokke er lavet 1744 af Barthold Holzmann.

Gravsten

En romansk gravsten fra kirkens første århundrede ligger i gulvet i våbenhuset lige indenfor døren. Den har et par korsmærker, men ingen indskrifter. En måske endnu ældre gravsten, en granitsten med et tydeligt kors udhugget i relief, er indmuret i våbenhusets sokkel øst for indgangen.

Den store gravsten i sakristiets gulv af rødlig gotlandsk kalksten er til minde om præsten Hans Nyegaard. Den er fra 1724 og har bl. a. evangelisttegnene i hjørnerne og udhugget englehoved, alterkalk og dødningehoved.

Iøvrigt har her som i så mange andre kirker gravlæggelser i stort tal fundet sted under kirkens gulv.

Dobbeltmordet i kirken

Engang i middelalderen skal der være sket et dobbeltmord ved julemessen i Højby kirke.

Beretningen om *ridder Ebbes døtre*, der dræbte deres forførelere, bygger på mange spredte kilder, på optegnelser, folkeviser, sagn og overleveringer. Men selv om man ingen steder har den fuldkomne sikre stedfæstelse, er der næppe grund til at tvivle om, at denne begivenhed virkelig har fundet sted i Højby kirke og at kirken derefter blev lyst i pavens ban og i en række år stod med låsede og forseglede døre. Det må antages at være foregået i første halvdel af 1200-tallet, mellem 1200 og 1240. Bygget på de væsentligste enkeltheder fra de forskellige kilder og med den oplysning, at der tidligere og helt hen imod slutningen af forrige århundrede lå en stor sø, Højby sø, umiddelbart nordvest for kirkebakken, må beretningen lyde sådan:

Der lå ved Højby to herregårde, den ene i selve byen, den anden lidt syd for den nuværende gård Borrevang på den anden side søen. Der står endnu i dag murrester, som formentlig angiver stedet. Her boede ridder Ebbe, en mægtig mand i en så godt som uindtagelig borg, Burg eller Borre. Sandsynligt en mand af Skjalm Hvides æt. Han skulle på rejse og overlod borgen til sine to døtre og det nødvendige mandskab. På gården i Højby boede to unge mænd med deres moder. De er i de folkeviser, der handler om ridder Ebbes døtre, kaldt ved forskellige navne, flere steder er de kaldt hr. Bonde og hr. Skamel. De har ikke det bedste omdømme. Og mens ridder Ebbe er borte, beslutter de at besøge de to døtre. De slipper ind ved list.

*Under den højlofts tille
brøde de riddere ind;
imod de jomfruers ville,
komme de i højloft ind.*

*De jomfruer græde så mødig,
og bade dem for deres ære,
at de ville holde sig tugtelig
og frygte deres fader kære.*

Men der hjalp ingen tårer. Og da ridder Ebbe vender hjem fra sin lange færd, måske en pilgrimsfærd, fortæller de, hvad der er hændt dem, og at de selv vil hævne deres skam.

Det sker ved midnatsmessen julenat.

Folk strømmer til kirken. Også herr Ebbes døtre kommer.

*Det var Ebbes døtre to,
de ganger i kirken ind,
de bar så meget af røde guld –
og sværd under skarlagenskind.*

*Norden for det alter klar
drog jomfru Signelil sin kniv,
neden ved den kirkedør
herr Skamel mistede sit liv.*

Blodet lod sig ikke tvætte af. Pavens straf ramte kirken:

*Syv vintre efter dette mord
stod Højby kirke i ban;
der blev ingen prædiken gjort,
ej heller jordet en mand.*

Den ene folkevisе efter den anden blev digtet om de to ridderdøtre. Og sagnet om blodpletterne, der ikke ville forsvinde, møder man i Oehlenschlägers „Dina“:

*Men det var dog en stor begået synd,
og derfor fandt i graven ej de ro;
i kirken spøger de hver midnat end,
når månen skinner bleg og blander sig
med deres løse, lange, gule hår;
imens de svæve hen ad kirkegulvet
og bukke sig ned mod blodpletterne,
med hvide lokker bort at viske blodet.
Men ej det lykkes, pletten går ej bort,
og når så klokken slår i tårnet tolv,
forsvinder de med suk.*

Det afdækkede gulv

Billedet til højre viser Højby kirkes gulv under Nationalmuseets undersøgelse af kirkegulvet i forbindelse med den store restaurering 1961–64 ved arkitekt *Marinus Andersen*, København, og kirkemaler *Einar V. Jensen*, Køge. Det fyld og de gulvfliser, der var lagt over det oprindelige stærkt skrånende gulv er fjernet og der er foretaget stikprøver ved dybere udgravning, medens hovedparten af det gamle mørtelgulv forblev urørt.

Det vigtigste fund ved disse undersøgelser var afdækningen af rester af det fundament, hvorpå døbefonten blev anbragt, da kirken for omkring 850 år siden blev bygget. Fundamentet, lidt af vægbænkene og i forgrunden rester af døråbning og muret skranke, formentlig til herskabspulpitur i vestenden, ses på billedet.

– Den katolske kirke kræver, skrev dr. phil. *Olaf Olsen*, der på Nationalmuseets vegne ledede undersøgelserne, i tidsskriftet „Skalk“, at døbefonten står i kirkens vestlige del, nær indgangsdøren. Heraf har man sluttet, at fonten i den middelalderlige landsbykirke sædvanligvis var anbragt umiddelbart inden for døren. . . Ved den fremtrædende anbringelse har man netop understreget dåbens centrale betydning i kristenlivet. Indtil nu er fontepodier i skibets midte kun påvist i tre kirker, men det må straks tilføjes, at der mig bekendt ikke foreligger et eneste fund af en romansk fonteplads umiddelbart inden for en indgangsdør i en landsbykirke. . . Mange steder i udlandet står fontene stadig på sådanne forhøjninger, og allerede ved at se på den udsmykning, der findes på talrige fonte, vil man fornemme, at de er skabt til at stå højt. . . På sit høje podium midt i skibet har fonten, ofte bemalet med stærke farver, domineret rummet, været dettes centrum, som højalteret er det samlende centrum i koret. Fonten har været et væsentligt led i kirkerummets arkitektur.

Præsterne siden reformationen

Den præstetavle, som hænger i Våbenhuset, er usædvanlig ved at kunne begynde med Danmarks første lutherske biskop efter Reformationen, *Peder Palladius*, der havde Højby som sognekald, og ved at hvert navn på de efterfølgende præster er gengivet i trykte skrifttyper fra deres egen tid. Tavlen er tegnet af arkitekt Marinus Andersen, udført af snedkermester Erik Larsen, Køge, og malet af kirkemaler Einar V. Jensen, Køge.

Flere af tavlens navne genfindes inde i kirken på inventarstykker eller på gravsten på kirkegården.

Laurits Thuesens navn står udskåret på præste- eller degnestolen ved opgangen til prædikestolen.

Den første Eske Bertelsen findes afbildet på epitafiet i tårnrummet. Dette epitafium er bekostet af sønnen, Bertel Eskesen, som også har skænket dåbsfadet. Hans søn, Eske Bertelsen, efterfulgte ham som sognets præst.

Det næste navn på tavlen er Hans Nielsen Nyegaard, hvis epitafium hænger i Sideskibet og hvis ligsten er nedlagt i Sakristiets gulv.

Nord for kirken, mellem Sakristi og Sideskib, ligger Erik Begtrup Holst begravet. Hans efterfølger, Frederik Christian Mathiesen, ligger begravet i kirkegårdens nordvestre hjørne. N. P. Christiansen er begravet ved Korets sydside.